

УДК 343.9

<http://doi.org/10.5281/zenodo.884296>

© Доля Р.В., 2017

**Р.В. Доля**

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЕТАПІВ  
РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ  
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СХИЛЯННЯ  
ДО ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ  
ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН  
АБО ЇХ АНАЛОГІВ**

**Анотація.** Досліджуються основні етапи розвитку законодавства, що регламентувало кримінальну відповідальність за схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

**Ключові слова:** історико-правовий аналіз, кримінальна відповідальність, схиляння до вживання наркотичних речовин.

**Аннотация.** В статье исследуются основные этапы развития законодательства, которое регламентировало уголовную ответственность за склонение к употреблению наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов.

**Ключевые слова:** историко-правовой анализ, уголовная ответственность, склонение к употреблению наркотических веществ.

**Annotation.** The main stages of the development of legislation that regulated criminal responsibility for inclining to the use of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues are studied.

**Key words:** historical and legal analysis, criminal responsibility, predilection for the use of narcotic substances.

У наш час одним з актуальних питань розвитку сучасного суспільства є протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, як приділяється значна увага науковців. Однією із проблем у сфері незаконного обігу наркотичних засобів є схиляння людей до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Під схилянням до вживання зазначених засобів або речовин треба розуміти не тільки підбурювання, пропозиції, прохання, обіцянки, примушування, погрози, а також приховану рекламу у всесвітній мережі Інтернет, що формує попит на наркотики,

сприяє поширенню наркотичної субкультури серед населення країни. За приблизними підрахунками, у світі понад 247 мільйонів людей вживають наркотики, з них від 125 до 200 мільйонів людей вживають марихуану, від 14 до 56 мільйонів – амфетаміни, від 12 до 21 мільйона – опіати і, нарешті, від 14 до 21 мільйона осіб вживають кокаїн. Приблизно від 11 до 21 мільйона людей вживають наркотики шляхом ін'єкцій. Від 15 до 39 мільйонів осіб вважаються залежними. Один з 20 осіб у віці від 15 до 64 років вживає наркотики не менше разу на рік в Україні [1]. Причому цікавий момент – у розвинених країнах усі ці показники вище, ніж у країнах, що розвиваються. Історичні етапи нормативного регулювання протидії поширенню наркотичних речовин у минулому та у сучасності не є чітко уніфікованими, послідовними, систематизованими. В певні часи державний контроль у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків був частковим, нерозвинутим, залежав від певних обставин та не мав належної якості, у зв'язку з чим приймався на особистих переконаннях представників державної влади. А тому актуальність історичного дослідження проблем розвитку законодавства, що регулює протидію діяльності із схиляння до вживання наркотичних речовин, не повинна викликати сумнівів.

Окремі аспекти досліджуваних питань були предметом наукової розвідки ряду українських та зарубіжних науковців, серед них: А. Анісімов, А. Музика, М. Селіванов, М. Хрупа, Я. Ступник, В.В. Авер'янов, В. Настюк, С. Стеценко; М. Ходоковськнй, Д. Штанько, Н. Мірошніченко та ін.

Мета цієї статті – дослідити основні етапи розвитку державного контролю у сфері обігу наркотичних засобів та кримінальної відповідальності за схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

В ході аналізу були досліджені: правові норми Київської Русі – Руська Правда від 1016 року; Судебник Івана III від 1497 року; Судебник Івана IV від 1550 року; Литовські статuti від 1529; 1566; 1688 років; Соборні уложення від 1649 року; Права, за якими судиться малоросійський народ від 1743 року; Уложення про покарання кримінальні та виправні від 1845 року. Слід зазначити, що незважаючи на в цілому велике загальноправове значення названих нормативних джерел, у положеннях жодного з них проблеми нормативної регламентації відповідальності за схиляння до вживання наркотичних речовин не містилося, а так само і регулювання відповідальності за незаконний обіг наркотичних речовин було відсутнє.

Першим кроком у контролі за розповсюдженням наркотичних засобів у XIX–XX століттях було скликання Шанхайської опіумної комісії, яка проходила в Шанхаї з 5 по 26 лютого 1909 році. На засіданнях цієї комісії обговорювалися в основному питання, що відносяться до міжнародної торгівлі опієм, висловлювалися думки про необхідність регулювання торгівлі опієм та поступового її обмеження. Це був початок міжнародного контролю за поширенням наркотичних речовин [2, с. 10]. Процес встановлення міжнародного контролю за розповсюдженням наркотичних речовин відбувався протягом XX століття, починаючи з першої в історії конвенції, прийнятої на міжнародній конференції з опіуму в Гаазі у 1912 році [3, с. 119]. Всі учасники конференції взяли на себе зобов'язання прийняти законодавчі акти, спрямовані на здійснення контролю за виробництвом і поширенням опіуму-сирцю, й обмежити кількість об'єктів, через які здійснюватиметься транспортування опіуму. В оголошеній конференції брали участь Росія, Португалія, Персія, Нідерланди, Японія, Італія, Англія, Франція, Китай, США, Німеччина, Індія.

Вперше згадки на нормативному рівні про необхідність протидії незаконному обігу наркотичних речовин з'явилися після повалення влади царя і встановлення комуністичного режиму.

Так, у 1918 році було винесене розпорядження Ради Народних комісарів «Про боротьбу зі спекуляцією кокаїном», яке поклало обов'язок на органи охорони громадського порядку посилити боротьбу зі злочинами, пов'язаними з наркотиками [4, с. 10]. Відповідно до цього, при створенні окремого кодифікованого нормативно-правового акту, в Кримінальний кодекс УРСР 1922 року була внесена стаття за незаконне виготовлення наркотичних засобів, а також за посів опійних культур. Це була перша кримінально-правова норма, що регламентує відповідальність та покарання за злочини, вчинені у сфері незаконного обігу наркотиків [5, с. 35].

З часом у Кримінальному кодексі УРСР редакції 1927 року міра покарання за вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів була значно посилена та були додані кваліфікаційні ознаки щодо виготовлення, зберігання, збут наркотичних речовин, а також порушення правил виробництва, обліку, зберігання перевезення сильнодіючих отруйних речовин [6, с. 72].

У 1925 році антинаркотична діяльність у світі привела до прийняття Міжнародної конвенції з опіуму та створення Центрального постійного комітету з опіуму. У Женеві 13.06.1931 року підписана і вступила в дію у 1933 році Міжнародна конвенція з обмеження виробництва та регулювання розподілу

наркотичних засобів, було сформовано Контрольний орган з наркотичних засобів, уперше була здійснена спроба оцінити світові потреби лікарських наркотичних засобів та об'єктів їх дослідження. Так, 28.06.1936 року у Женеві укладена Конвенція про боротьбу з незаконним обігом небезпечних лікарських засобів [7].

Після другої світової війни була створена ООН, якій були передані повноваження та функції, що раніше виконувала Ліга Націй. Протоколи ООН передбачали національний і міжнародний контроль за обігом деяких синтетичних лікарських засобів, що викликають звикання, крім наркотиків рослинного походження, які контролювались у попередні десятиліття з 1948 року до 1953 року. Відтепер право на експорт опію надавалося обмеженому списку держав. З цього часу в ООН наша країна посіла в політиці щодо контролю над наркотиками одне з перших місць.

Наступним етапом в історії законодавства щодо державного контролю в боротьбі з незаконним обігом наркотиків, було прийняття у 1960 році КК УРСР, який вступив у дію 1 квітня 1961 року та проіснував до 2001 року. КК УРСР 1960 року значно розширив межі кримінальної відповідальності за незаконні дії з наркотичними та іншими сильнодіючими речовинами, а саме передбачив ст.ст. 229, 229<sup>1</sup>, 229<sup>3</sup>, 229<sup>4</sup>, 229<sup>5</sup>, 229<sup>6</sup>, 229<sup>7</sup>, 229<sup>8</sup>, 229<sup>9</sup>, 229<sup>10</sup>, 229<sup>11</sup>, 229<sup>12</sup>, 229<sup>13</sup>, 229<sup>14</sup>, 229<sup>15</sup>, 229<sup>16</sup>, 229<sup>17</sup>, 229<sup>18</sup>, 229<sup>19</sup>, 229<sup>20</sup>, 229<sup>12</sup>.

У цих нормах вперше була передбачена кримінальна відповідальність за схилення до вживання наркотичних засобів та психотропних речовин – стаття 229<sup>5</sup>. Ця стаття складалась із двох частин, перша, – схилення до вживання наркотичних засобів або психотропних речовин, санкція статі – карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років. Друга частина, містила кваліфікаційну ознаку – та ж дія, вчинена повторно, або щодо двох чи більше осіб або неповнолітнього, або особливо небезпечним рецидивістом, а так само особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 229<sup>1</sup> – 229<sup>4</sup>, 229<sup>15</sup>, 229<sup>16</sup> КК УРСР 1960 року, санкція статі – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років. Також, даний КК передбачив можливість застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, засуджених до злочинів пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів. Особи, які були залежні від наркотичних засобів та яким було призначене покарання, не пов'язане з позбавленням волі, підлягали примусовому лікуванню у медичних установах [8].

Після здобуття Україною незалежності і прийняття КК України 2001 року, який діє і на сьогодні, нормативне регулювання кримінальної відповідальності за схилення до вживання наркотичних засобів ні в чому істотно так і не змінилося, окрім санкції частини другої тієї ж статті.

Щороку мільйони людей стають жертвами наркотичних засобів, підпадають під вплив осіб, які інформують їх про ейфорійний стан від вживання наркотичних засобів, та розповсюджують їх. Від вживання наркотичних засобів люди через недовгий час стають жертвами злочинної діяльності осіб, які схилили їх до вживання наркотичних засобів. Унаслідок цього під впливом наркотичних засобів наркозалежні особи скоюють різного роду злочини.

В ході написання статті були досліджені етапи розвитку кримінальної відповідальності за схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у різні часи. Початковим моментом у встановленні кримінальної відповідальності за схиляння до вживання наркотичних засобів та психотропних речовин або їх аналогів в Україні, став КК УРСР прийнятий 1960 році, де вперше була запроваджена ця норма – ст. 229<sup>5</sup> «Кримінальна відповідальність за схиляння до вживання наркотичних засобів та психотропних речовин». Якій і до сьогодні мало приділено уваги для її удосконалення, що актуалізує необхідність майбутнього наукового дослідження.

## Література

1. Всемирный доклад о наркотиках, 2016, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.unodc.org/doc/wdr2016/WDR\\_2016\\_ExSum\\_russian.pdf](http://www.unodc.org/doc/wdr2016/WDR_2016_ExSum_russian.pdf);
2. Анисимов Л.Н. Наркотики: правовой режим / Л.Н. Анисимов. – Л., 1972. – 143 с.;
3. Ходаковський М.Б. Розвиток конвенційних норм міжнародного права, які регулюють вироблення, розподіл і застосування наркотичних речовин / М.Б. Ходаковский // Вісник Київського університету. Серія право – 1969. – №9. – С. 119–125;
4. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання: наук.-практ. посібник / А.А. Бова, В.І. Женунтій, А.П. Закалюк та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 296 с.;
5. Уголовный кодекс УССР. – Х.: Наркомюст УССР, 1922. – 72 с.;
6. Уголовный кодекс УССР. – Х.: Юрид. изд-во НКЮ УССР, 1927. – 324 с.;
7. Рексов Ю. Руководство по контролю над наркотическими средствами и психотропными веществами в контексте международных договоров / Ю. Рексов, К. Ёдомсон, И. Хан, Р.Дж. Самсон. – Женева, 1987. – С. 181;
8. Кримінальний кодекс УРСР, від 28.12.1960 року. – Ст. 229<sup>5</sup>.